

У. В. Жорнокуй,

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

«ІНША» ЖІНКА (ЗА ПОВІСТЮ «ДЕКОРАТИВНА ЖІНКА» ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА)

У статті проаналізовано образ «декоративної жінки» з однойменного твору Вал. Шевчука в позастановому ракурсі, що дає змогу поглибити проблему стереотипності у ставленні чоловіками до слабкої статі на прикладі головної героїні повісті.

Ключові слова: Інший, еротичний, категорія, концепт, образ, персонаж, стаття.

В статье было проанализировано образ «декоративной женщины» из одноименного произведения Вал. Шевчука во внеполовом ракурсе, что позволяет углубить проблему стереотипности в отношении мужчинами к слабому полу на примере главной героини повести.

Ключевые слова: Другой, эротический, категория, концепт, образ, персонаж, пол.

The article deals with the image of woman in «The Ornamental Woman» by V. Shevchuk in the behind-sex context, and deepens the problem of stereotyped views on female representatives, proved on the example of the main heroine in the analysed novel.

Keywords: The Other one, erotic, category, concept, image, character, sex.

Здебільшого, пізні повісті Валерія Шевчука зображали антиморальний, демонічний, деструктивний для чоловіка тип жінки-Афродіти, ключовою рисою якої був надмірний еротизм, сексуальність, надзвичайний магнетизм, що часто сприймалось чоловічими персонажами як прояв легкодоступності, а тому всездозволеності. Повість «Декоративна жінка» у цьому плані помітно вирізняється з-поміж інших творів українського письменника, оскільки жіночий персонаж зображений не просто як «Інший» у його широкому розумінні, а як представник Іншої статі, не опозиційної до чоловічої, тобто в доволі вузькому ракурсі.

За допомогою наскрізних деталей у описі зовнішності Людмили, головної героїні аналізованого твору, окремих символів письменникові вдається створити систему кросференцій, звертаючись до яких автор підкреслює стереотипність у чоловічому ставленні до жінки. Необхідність дослідження образу головної героїні зазначеної повісті Вал. Шевчука як Іншого зумовлена тим, що в рамках постмодернізму все актуальнішою стає інтерпретація слабкої статі як статі несхожої з сильною, а звідси бачення жінки лише як об'єкта плотських задоволень лише поглиблює проблему необхідності перегляду існуючих гендерно-статевих уявлень. «Gender is the linguistic index of the political opposition between the sexes. Gender is used here in the singular because indeed there are not two genders. There is only one: the feminine, the «masculine» not being a gender. For the masculine is not the masculine, but the general» [6, с. 64].

З розповідей сина Людмили Ярослава, складених на основі його щоденникових спогадів¹, дізнаємось про атипову жінку – сильну як особистість і владну як матір. Еротичний концепт зображається через призму відносин «декоративної» Людмили з її чоловіком – одним із близнюків Гордійчуків. Головна проблема твору полягає саме у висвітленні складнощів людських стосунків: невмінні пробачати й контролювати свою пристрасть, небажанні усвідомлювати, що сім'я – твердиня кожного з нас, оскільки через рід людина існує у віках. Почуття хіті в Шевчукових чоловічих персонажів, як правило, неконтрольоване, що підтверджується введенням мотиву роздвоєння особистості героя або зображенням різноманітних проявів девіантності у поведінці та вчинках, наприклад, Василь Гордійчук – чоловік Людмили з «Декоративної жінки», що вкотре актуалізує зазначену вище проблему кризи «статеві реальності»².

Пояснення щодо вибору саме такої оповідної манери Валерієм Шевчуком варто також шукати в поставленій у заголовку нашої розвідки проблемі, оскільки опис головної героїні подано через іншу особу, її сина, який репрезентує не просто синівське бачення Людмили, а, насамперед, чоловіче, що уже обмежує трактування цієї жінки. «Compulsory heterosexuality and phallogocentrism are understood as regimes of power/discourse with often divergent ways of answering central question of gender discourse: how does language construct the categories of sex?» [5, с. 31].

У повісті «Декоративна жінка» Валерій Шевчук не просто дає змогу по-іншому подивитись на представниць слабкої статі введенням образу Людмили в сюжетну канву твору, а й відтворює еротичний концепт у новаторській формі: через анти-характер аналізованого мотиву як рушійної сили людських стосунків. Антиеротичний характер «декоративної» жінки полягав у її виразній неприступності. Людмилі простіше було «тримати все у собі», ніколи не висловлювати і не показувати своїх справжніх почуттів, одягати маску недоступності. Невипадково її улюбленою грою із сином була гра в манекенниць.

Людмила – надзвичайно красива, але саме ця риса зовнішності стає першопричиною усіх її нещастя. Краса для героїні цього твору стає вироком, а не перевагою³: «... це ніби стрілки якогось особливого годинника, що, проте, не вказує на час, а на моду, красу, взірєць, до чого жінки рівняються, а чоловіки не просто зваблюються, а творять свої чуттєво-умоглядні ідеали вибраниць» [3, с. 9]. У результаті Ярослав у свої двадцять чотири

¹ «Тоді, вісімнадцятилітнім, а може, трохи й раніше, бо перші записи чомусь не датовані, я почав вести щоденника... Зараз користаюся цим матеріалом, бо прагну не судити своїх батьків, а зрозуміти їх, а зрозуміти – це не вибачити їх, а пізнати» [3, с. 25].

² Цю проблему порушувала й Джудіт Батлер у книзі «Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity» [5].

³ Подібне уайльдівське трактування поняття краси простежуємо в багатьох творах українського письменника.

ще не мав сім'ї, оскільки матір настільки пригнічувала його індивідуальність, що хлопець не прагнув з одного виду «неволі» перейти в інший: «Я поки що нежонатий і, зрештою, не дуже й цього прагну» [3, с. 9]. Більше того, образ його мами, на думку Ярослава, не співпадає із існуючими стереотипами у розумінні призначення матері, ось чому його драгували пісні та вірші про неньку, завжди готову на самопожертву заради своїх дітей.

Холод і неприступність, які вирізняють «декоративну» жінку з-поміж інших, на наш погляд, є елементарним способом самозахисту, «...її декоративність – не більше, як форма відчуження від світу» [3, с. 10]. Людмила оберігала себе й свою дитину від можливих нападів батька, але при цьому не брала до уваги бажань сина й не помітила як сама стала заручницею своєї недоступності. «Позирав на неї під ту хвилю: холодна, горда краса струмувала з її лица, збираючи з вулиці очі; здається це давало їй особливу сатисфакцію» [3, с. 11]. Жінка, по суті, стала рабинею не тільки свого зовнішнього вигляду, а й поведінки, у результаті чого відсторонила від себе сина. Ярослав признавався, що саме через красу йому ставало шкода матері, що є сублімованим виявом синівських почуттів любові.

Погоджуємось з думкою Г. Канової, що таємниця – невід'ємний елемент любовного дискурсу: кохання, оповите пеленою таємничості, отож митці завжди намагалися витлумачити зв'язок еросу та його таїни, розгадування якої нерідко веде до виникнення перешкоди між закоханими [1, с. 112]. Вважаємо, що це зразок своєрідної рольової гри між чоловіком і жінкою. Стосунки батьків Ярослава («Декоративна жінка» Валерія Шевчука) надзвичайно заплутані й складні, сповнені таємниць. Оповідач часто й сам порівнює їхні відносини із змаганням, яке з огляду на міру нагнітання атмосфери має свої етапи: «В оцій новій фазі змагання між батьком і матір'ю обоє не переходили до фізичних дій, а вели, можна сказати, психологічну війну, і цього разу перемагав, здається, батько... він також, здається не збирався, бо йому було важливо не закінчити гру, а якомога її розтягти» [3, с. 36]. Батька Ярослава, якого звали Василь, у цих стосунках перш за все цікавило прагнення продемонструвати своє домінування, а суть «гри» полягала у бажанні взяти реванш і утримувати свою позицію якомога довше. Професор Буйтендїк називає любовну гру «найдовершенишим взірцем усіх ігор, у якому в найяскравішій формі виявляються найістотніші ознаки гри» [2, с. 53].

Домінантою в ставленні й почуттях батька Ярослава до його матері («Декоративна жінка») була пристрасть, у матері – гордість. Це призвело до того, що в стосунках вони не здобули щастя, оскільки «в союзі любові зійшлися два кремені, які при зіткненні не творили домашнього вогнища, а лише скрашували вогонь, який спалював їх самих і від чого йшов гострий, пекельний запах чаду» [3, с. 25]. Гордіня, не даючи змоги Людмилі «здати позиції» у війні з своїм чоловіком, стала основною перешкодою для нормалізації сімейних стосунків. Батько Ярослава, Василь Гордійчук, як і його брат-близнюк, був із породи вовків, «який міг жити лише в природі своїх пристрастей» [3, с. 25]. Він, як справжній самець, намагався впокорити і завоювати свою дружину. Василь задуманого не добився, бо бути чоловіком такої привабливої жінки – нелегке завдання. У момент, коли Людмила покинула інститут заради сім'ї, вона стала нецікавою для свого чоловіка. Він почав все частіше бігати за іншими жінками, але розлучились вони не з причини зради, а через обмін сестрами між братами-близнюками.

Через зраду з іншими представницями слабкої статі Василеві як чоловікові «з породи вовків» вдавалось відчувати волю, створити видимість незалежності, яку спотворювала сім'я як осередок відповідальності й обов'язку за інших. Саме можливість зникнення незалежності викликала спротив у формі зради, адже «родина – це завжди фортеця, яка є складником системи подібних фортець, котрі з'єднуються в ноосферу» [3, с. 24].

Справжню пристрасть, проте, Василь Гордійчук («Декоративна жінка») відчував тільки до своєї дружини Людмили: «У першій жінці люблять усе, немовби вона унікальна і єдина, а пізніше ту єдину жінку вбачають у кожній зустрічній» [4, с. 78], але бажання її повернути зруйнувало його побут як людини суспільної. У результаті Василь почав зловживати алкоголем, не мав постійного житла. На прикладі повісті «Декоративна жінка» простежуємо чітке розрізнення двох національних різновидів еросу – «любові» й «кохання». Як каже сам оповідач, «кохання егоїстичне і вимагає збурень, завоювань, змагання – це така собі Гелена; а любов прагне до ладу, впорядкування і миру» [3, с. 29]. Таким чином, особистісна самодеструкція Ярославових батьків відбувалась з огляду на характер еротичного концепту.

У повісті «Декоративна жінка» Шевчука простежуємо перегуки з Платоном, а саме з міфом про андрогінів. Український письменник використовує його в поєднанні з сковородинівською філософією, розвиваючи його в мотиві «природної пари». Людмила та Василь, батьки Ярослава, були «розполовиненими» навіть у парі, тому сімейного щастя не здобули. Підтверджує це і сам оповідач: «...Очевидно, мій батечко і справді не був її природною парою, бо коли б їй трапився делікатний і твердий чоловік, у нашому домі не рвалися б електричні розряди й не гуляли б кульові блискавки, хай і скрешені чи пущені коханням, а поселилася б любов, тобто те, що творить мир і злагоду. Любов же не поселяється там, де мешкають недібрані пари, хоч яке кохання б їх не зводило до купи» [3, с. 30]. Багаторічний конфлікт між батьками Ярослава не міг бути вирішений ще й тому, що вони не були взаємно призначені.

Ю. Евола вважає, що «з огляду на емоційний аспект кожному чоловікові необхідна жінка й любов, щоб позбутися екзистенційного страху й туги і, за нагоди, надати сенс своєму існуванню» [4, с. 102]. З усвідомлення самотності Василь («Декоративна жінка») намагався налагодити стосунки з дружиною, але образ Людмили теперішньої не співпадав із минулим, що стало перешкодою для покращення стосунків. Бажання повернути жінку перетворилось на фанатичне переслідування («Батько ж підстерігав її, коли йшла на роботу чи з роботи, раз було, що він, напившись, сів при дверях, з яких виходила і заснув... Інколи сидів біля нашого дому на лавчині» [3, с. 35]), яке, як зазначає оповідач, порушило «холодний спокій» Людмили: «Мати після цих зіткнень приходила додому бліда і рознервована, в неї злегка тремтіли губи, отже, по-своєму втрачала спокій» [3, с. 35]. При цьому він жодного разу не поцікавився долею сина, за винятком випадку, коли випав із

вікна, але й тоді фраза «хочу бачити сина» була способом зустрітись із дружиною.

Людмила своєю строгістю й всевладністю пригнічує індивідуальність сина, не є джерелом приємних спогадів про дитинство та юність. Мотив материнської любові в цьому творі відображений по-новаторськи, оскільки письменник розділяє її на два елементи – духовний зв'язок між батьками й дітьми та взаємне почуття обов'язку і відповідальності. Оповідач стверджує, що в його стосунках з матір'ю ніколи не було першого фактора, тому для підтримання дисципліни із сином Людмила пригнічувала його волю. Ярослав пояснював: «Отже, ставлення до мене матері – це лише ретельно виконаний обряд, але Бога, тобто справжньої любови, Духу в ньому, кажу, не було, бо ми залишалися істотами не з'єднаними в душі, хоч би тою мірою, яка здатна витворювати любов» [3, с. 43]. Надмірна турботливість Людмили в ставленні до Ярослава була своєрідною компенсацією незреалізованих батьківських почуттів Василя до сина та сублимацією кохання до свого чоловіка, що ще з більшою силою увиразнює її «декоративність».

Література:

1. Канова Г. О. Феноменологія романтичного еросу (на матеріалі творчості лейкістів та харківської школи романтиків) : Дис.... канд. філологічних наук. Спец. 10.01.05 – порівняльне літературознавство / Г. О. Канова; КНУТШ. – Київ, 2007. – 194 с.
2. Хейзинга Й. Homo Ludens. Статті по історії культури / Й. Хейзинга; пер., сост. и вступ. ст. Д. В. Сильвестрова; комент. Д. Э. Харитоновича. – М. : Прогресс-Традиция, 1997. – 416 с.
3. Шевчук В. Декоративна жінка / В. Шевчук // Сучасність. – 2003. – № 3. – С. 9–58; № 4. – С. 54–69.
4. Эвола Ю. Метафизика пола / Юлиус Эвола / Пер. с. фр. – Москва : Беловодье, 1996. – 448 с.
5. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity / Judith Butler. – New York : Routledge, 1990. – 256 p.
6. Wittig M. The Point of View: Universal or Particular? / Monique Wittig // Feminist Issues. – Vol. 3. – No. 2. – Fall 1983. – P. 64.